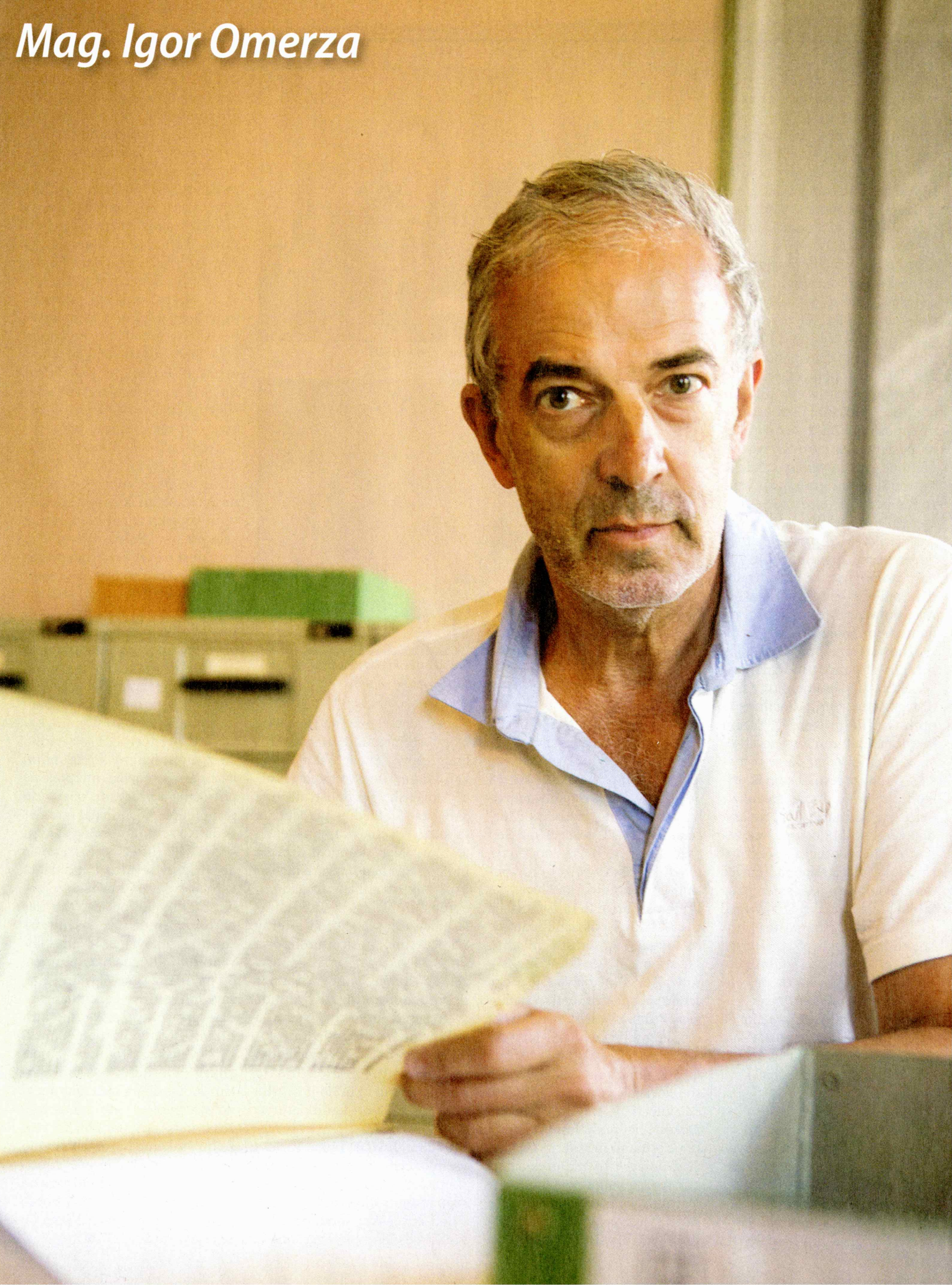

Mag. Igor Omerza

Pri Zemljariču gre celo za sum umora, zato bi človek pričakoval policijsko preiskavo pri njem

Metod Berlec, foto Polona Avanzo

Igor Omerza se je rodil leta 1950 v Ljubljani. Končal je Ekonomsko fakulteto v Ljubljani in na njej tudi magistriral. V drugi polovici 80. let prejšnjega stoletja se je aktivno vključil v proces demokratizacije in posledično osamosvajanja Slovenije. Bil je član vodstva Odbora za varstvo človekovih pravic, kasneje Slovenske demokratične zveze. Po njenem razkolu je pristal pri Demokratih Slovenije, ki so se kasneje združili z LDS. Med letoma 1991 in 1992 je bil direktor Službe družbenega knjigovodstva, nato poslanec drugega sklica slovenskega parlamenta. Potem ko je kot član LDS končal podžupanski mandat v Ljubljani, se je umaknil iz javnega življenja v podjetniško in predvsem publicistično dejavnost. Leta 2010 je presenetil z obsežno knjigo Edvard Kocbek – osebni dosje št. 584, ki je nastala na podlagi dokumentov nekdanje tajne komunistične policije Udbe. Od takrat dalje pa knjige, ki temeljijo na primarnih zgodovinskih virih, na dokumentih tajnih služb propadlega jugoslovanskega komunističnega režima, piše kot po tekočem traku. Tako je izdal naslednje knjige: Od Belce do Velikovca ali kako sem vzljubil bombo, BombenAtentate, 88 stopnic do pekla s podnaslovom Kako je Zemljaričev Janez ugrabil Bato Todorovića in JBTZ Čas poprej in dnevi pozneje. Nedavno je izdal še knjigo Kliči U za umor, ki je izšla tudi v hrvaškem jeziku, a z drugačnim naslovom: HRB, Fenix i Udba – Slučaj Stjepana Crnogorca. Letos bo izšla še njegova knjiga KARLA – Udba o Dragi.

Gospod Omerza, pred dnevi ste predstavili svojo novo knjigo Kliči U za umor, v kateri pišete o primeru ugrabljenega Stjepana Crnogorca, o čemer smo v naši reviji že pisali. Zakaj ga je slovenska Služba državne varnosti oziroma Udba leta 1972 sploh ugrabila?

Zato, ker so bili zmotno prepričani, da bo vodil novo diverzantsko skupino, ki bo zdaj zdaj za prvo devetnajsterico hrvaških diverzantov oz. feniksovcev vdrla iz Avstrije v Jugoslavijo. V knjigi to udbovsko prepričanje zelo natančno analiziram in tudi argumentirano zavračam. Vse to seveda na podlagi številnih dokumentov, ki se nahajajo tako v Arhivu Republike Slovenije kot v različnih dokumentarnih virih v Zagrebu, Sarajevu in Salzburgu.

Kdo so bili feniksovci? Za kakšno organizacijo je šlo?

Feniksovci so bili člani Hrvaške revolucionarne bratovščine (Hrvatsko revolucionarno bratstvo, kratica HRB), najbolj radikalne hrvaške emigrantske organizacije, ki so jo leta 1961 ustanovili mladi hrvaški emigranti v Avstraliji, ki z medvojnim ustaštvom niso imeli neposredne povezave. Glavni cilj te ilegalne hrvaške bratovščine je bil predvsem s pomočjo oboroženega boja zrušiti komunistični režim v domovini ter vzpostaviti samostojno in demokratično hrvaško državo. V ta namen so nekaj let pripravljali akcijo Feniks 72 (Udba jo je, potem ko je zanjo izvedela, poimenovala Raduša). In tisti mladi Hrvatje, bilo jih je devetnajst, ki so se potem dejansko udeležili te akcije, se v hrvaškem zgodovinopisju oz. publicistiki imenujejo feniksovci. Na Hrvaškem imajo večinoma kultni status junakov in prav je tako, saj sta tudi za nas, Slovence, težko pridobljena demokracija in samostojna slovenska država pomembni vrednoti.

In njihova najbolj znana akcija je bil njihov vdor v Jugoslavijo leta 1972?

Hrvaška bratovščina je napravila več neuspešnih vdorov v socialistično Jugoslavijo. Junija 1972 pa beležimo najbolj znan in najpomembnejši ilegalni prihod hrvaških diverzantov (članov HRB), ki pa se je prav tako, po dobrem mesecu dni, končal z uničenjem te skupine. V samih bojih z desettisočglavo vojsko policajev, teritorialcev in vojakov je bilo ubitih osem feniksovcev, sedem jih je bilo po zajetju zunajsodno umorjenih (tudi dva ranjenca), preostale štiri je Tito osebno obsodil na smrt in nato enega, zaradi mladoletnosti pomilostil. Kolateralna škoda, kot bi danes rekli, je bil tudi salzburški študent Stjepan Crnogorac, ki je bil najverjetneje umorjen v Ljubljani. Še nekateri drugi Hrvatje, če jih je dosegla dolga roka Udbe, so dobili (zaradi povezanosti s HRB) dolgoletne zaporne kazni ali pa so bili zahrbtno umorjeni (doma ali na tujem).

Njihova usoda v precejšnji meri spominja na usodo Janeza Topliška, ki ste jo razkrili pred leti.

Janez Toplišek je edini slovenski politični emigrant, ki se je namenil z orožjem (in tudi s propagandnim delovanjem) zrušiti diktaturo v domovini ter vzpostaviti demokratično in samostojno slovensko državo. Leta 1963 je do zob oborožen ilegalno vstopil v Jugoslavijo, a je bil že takoj po »karavanškem« prehodu meje ujet in nato obsojen v Ljubljani na 14 let strogega zapora. Kasneje, natančneje čez dve leti, je bil pri poskusu bega iz zloglasne kaznilnice v Stari Gradiški ubit (verjetno celo umorjen). Vsebinsko gre za podobno zadevo, kot je bila akcija Feniks 72. Razlika je v majhnem obsegu njegove akcije v primerjavi s Feniksom in tudi v tem, da je Topliška slovenska ▶

Udba vseskozi spremljala in je točno vedela, kdaj, kje in kako bo prečkal avstrijsko-jugoslovansko mejo. V skupini treh, ki jo je vodil čez mejo, sta bila kar dva sodelavca Udbe. Celo eksploziv (in vžigalnike zanj), ki ga je tovoril v nahrbtniku, mu je podtaknil udbovski sodelavec Žan (pravo ime Milan Borić), temu pa ga je dostavila Udba po diplomatski pošti. Glede akcije Feniks 72 pa je Udba tavala v skoraj popolni temi. Vedela je sicer, da revolucionarna bratovščina pripravlja nekaj velikega, a to je bilo v glavnem tudi vse. Ko so 25. junija 1972 (pet dni po prihodu feniksovcev v državo!) vrh režima in udbovci končno spoznali, da je v središče države (v Bosno in Hercegovino) neopazno prišla dobro oborožena skupina hrvaških diverzantov, sta bila šok in presenečenje Tita ter njegove politično-vojaške in udbovske suite popolna! Od tod verjetno tudi ta podivjanost in okrutnost vrha jugorežima in njihovega udbovskega podaljška, ki je povzročila, da je sedem feniksovcev in tudi Stjepana (pa še koga) doletela usoda steklih psov.

Crnogorca so potem, kot vemo, v Ljubljani zasliševali ...

Da. Ugrabili so ga neopazno 3. julija 1972 (pri belem dnevu!) v Salzburgu. V sami ugrabitvi je sodelovalo devet udbovskih sodelavcev, med njimi avstrijski carinik Franz Frankl (kodno ime Bilič in pozneje Artur). Nato so ga pred mejo drogirali in omamljenega s pomočjo ponarejenega potnega lista ter verjetno s pomočjo carinika in udbovskega špiclja Frankla prepeljali v Ljubljano. Tu so ga začeli naslednji dan, to je 4. julija, zasliševati. Zadnje znano zaslišanje je potekalo v Ljubljani, 21. julija 1972. Udbovci so mu tudi ukazali, naj piše zapiske in v njih razkrije vse svoje povezave, svoje življenje in vse, kar ve o hrvaški emigraciji. V Arhivu RS je tako ohranjenih 250 originalnih strani, ki jih je Stjepan napisal v neki ljubljanski udbovski jazbini in jih jaz imenujem Zapiski iz podpodja. Za nameček so ohranjeni tudi nekateri prepisi zaslišanj in originalni tonski posnetki zaslišanj, tako da so lahko njegove štiri sestre in dva brata identificirali Stjepanov glas. Najbolj zanimivo pri vsem tem pa je, da so udbovci celo naročili Stjepanu, naj opiše, kako je potekala njegova ugrabitev! To neverjetno osebno pričevanje o »lastni« ugrabitvi je v knjigi v celoti reproducirano.

»Ugrabljeni Stjepan Crnogorac je bil na neznanem kraju neznanega dne na neznan način od neznanih oseb zavratno umorjen ter na neznanem kraju pokopan,« ste dejali na predstavitvi knjige. No, nekatere stvari pa ste v knjigi v zvezi s tem vendarle razkrili?

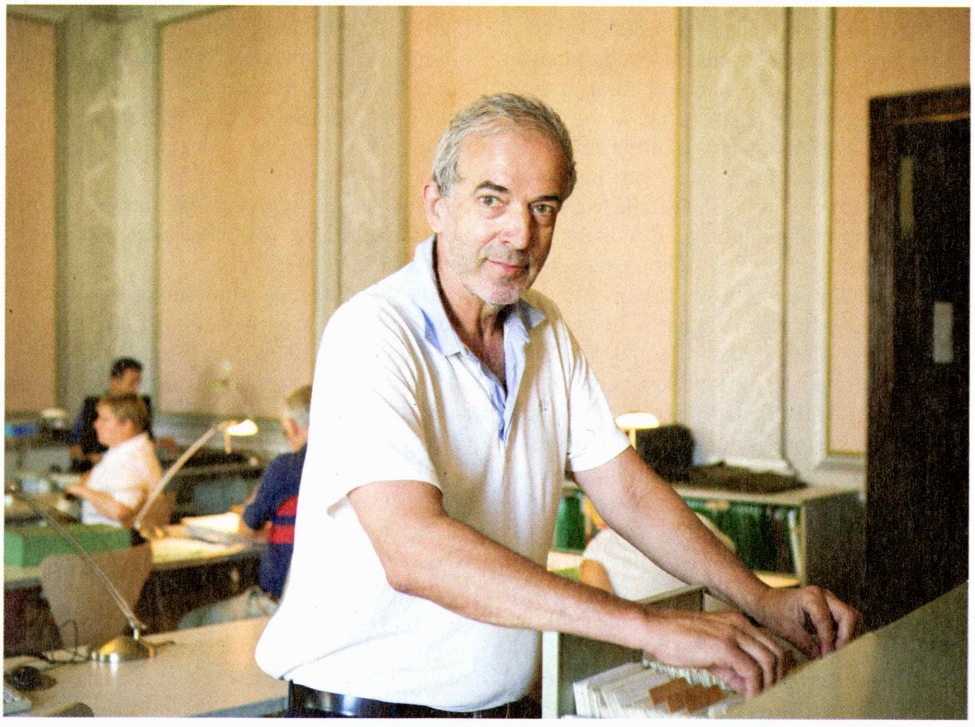
Neznan kraj je verjetno Ljubljana, saj so ga sem hodili zasliševat iz Beograda in Doboja. Poročila s teh zaslišanj je pomočnik načelnika slovenske Udbe Boris Mužič pošiljal v Beograd, Zagreb in Sarajevo. Tudi obsežna dokumentacija o Crnogorcu je ostala v Ljubljani – če bi ga kam premaknili, bi šli z njim tudi papirji. Neznani dan režimsko-udbovskega umora Stjepana Crnogorca pa se je gotovo dogodil pred 19. septembrom 1972, saj je takrat na seji predsedstva SFRJ Josip Broz Tito brez dlake na jeziku dejal: "Tisti, ki so mrtvi, so mrtvi, in tistim, ki so ostali živi, bomo sodili, kakor je potrebno, in ve se, kakšen mora biti rezultat tega." Redki so dokumenti z visokega oz. najvišjega državno političnega sestanka, kjer zlahka razberemo tako kot v tem primeru napoved smrtne obsodbe ujetih političnih nasprotnikov oz. sovražnikov, in to s strani samega absolutističnega poglavarja države!

Kako pa je z domnevo, naj bi bil skrivoma pokopan na ljubljanskih Žalah?

Gre za indice, ki jih je treba policijsko oz. tožilsko oz. preko preiskovalnega sodnika potrditi ali zavreči. Potreben bi bil izkop in seveda še prej preverjanja na Žalah in v ljubljanskem kliničnem centru. V Indeksu umrlih (1964–1973), ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, je namreč Roman Leljak našel zapis (nima datuma, a sledi nekemu pogrebu 21. julija 1972, torej datumu zadnje znane zabeležke o še živem Stjepanu) o nekem pokopu »anatomskega materiala« (trupla), ki je bilo pripeljano iz ljubljanskega kliničnega centra. V tem Indeksu je tudi zabeleženo, kje točno je ta grob. Jaz sem o tem in drugih indicih v zvezi z izginotjem Crnogorca že govoril s kriminalisti in verjetno oni sedaj delajo naprej na tej zadevi.

Opozarjate, da o Crnogorčevi usodi verjetno veliko vedo ljudje, kot so Boris Mužič, Marjan Orožen in Silvo Gorenc, ki so že živi. S čim to utemeljujete?

Marjan Orožen je bil takrat slovenski notranji minister in tako neposredni šef Udbe, ki je bila samó uprava (sicer najpomembnejša) v takratnem sekretariatu za notranje zadeve. Ko je Janez Zemljarič leta 1975 (v funkciji načelnika slovenske Udbe) organiziral in uspešno izvedel ugrabitev Bate Todorovića, je o tem takoj pozno ponoči telefonsko obvestil Orožna. To priznava sam Orožen v intervjuju za knjigo Beograjska spletka (avtor Marko Munda). In nič, kar je slovenska Udba počenjala v tujini, se ni moglo zgoditi brez vednosti tako slovenskega notranjega ministra, načelnika slovenske Udbe kot tudi zveznega notranjega ministra in zveznega načelnika Udbe. Morda jim je kakšna malenkost ušla ali so jim jo operativni udbovci zamolčali, a nikakor ne metanje bomb, umori in ugrabitve. Toliko o Marjanu Orožnu. Boris Mužič je v funkciji pomočnika načelnika Udbe (načelnik je takrat bil Egon Conradi) operativno vodil ugrabitev Stjepana in njegova zasliševanja v Ljubljani ter seveda točno ve za njegovo nadaljnjo usodo. In Silvo Gorenc? Obstaja dokument, ki ga neposredno povezuje z ugrabitvijo, saj ga Boris Mužič 4. julija 1972 prosi, naj zvezna Udba nakaže obljubljene devize in dinarje, da bo lahko izplačal deveterico ugrabiteljev – preračunano na današnjo vrednost približno 25 tisoč evrov za vsakega ugrabitelja! In tudi če tega ne bi bilo, je iz dokumentacije razvidno, da je celotno akcijo likvidacije feniksovcev in vsega, kar je bilo s tem povezano, vodila zvezna Udba pod taktirko Silva

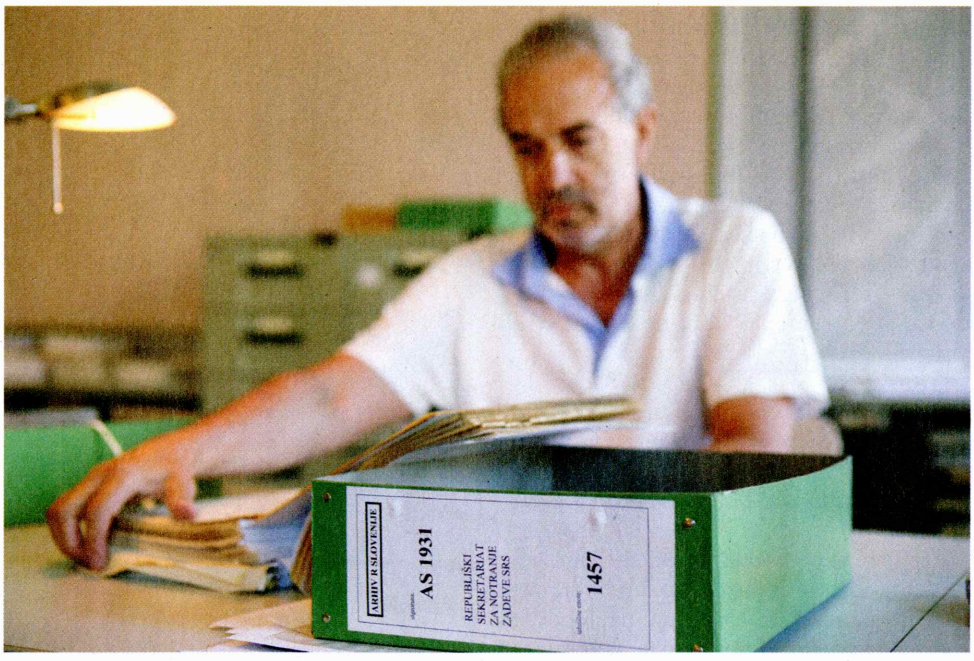
Gorenca in seveda pod budnim očesom Tita in njegove najožje klike. Tita so v nekem obdobju o poteku akcije Raduša (tudi o največjih državnih skrivnostih) obveščali na vsake tri ure! Tudi če Crnogorac ni bil umorjen v Sloveniji, kar menim, da je sicer malo verjetno, so omenjeni trije zaradi svoje vloge pri Stjepanovi ugrabitvi sostorilci tega gnusnega zunajsodnega umora.

Kaj pa Janez Zemljarič, ki je bil očitno vpleten v številne sporne rabote Udbe, kot ste razkrili vi, v zadnjem času pa s svojimi odkritji tudi Roman Leljak?

Kaj naj sploh še rečem? Osebno je organiziral ugrabitev srbskega poslovneža Bate Todorovića, ko je le-ta poslovno potoval iz Italije v Nemčijo, osebno je maltretiral Kocbeka, udbovci so v njegovem mandatu tajno preiskovali stanovanje Borisa Pahorja v Trstu (ga šikanirali na meji in na druge načine), prav tako znanega zamejskega pisatelja Alojza Rebulo. V času, ko je bil načelnik Udbe in notranji minister, je Udba sodelovala pri štirih bombnih atentatih na dvojezičnem Koroškem, umor Martinovića (leta 1975) v Celovcu gre verjetno tudi na njegovo dušo (to je treba sicer še dokazati, čeprav je danes moderno obtoževati in soditi samo po indicih), politični proces proti Francu Miklavčiču in Viktorju Blažiču je tudi pripravila njegova Udba. Kaj vse bomo še odkrili, če jim ne bo uspelo zapreti arhiva, za kar se udbovski mladiči trudijo že od leta 2010! In kaj vse bo ostalo za vedno skrito, saj je uničena večina obsežnega udbovskega smetišča! Že ko je bil Janez Zemljarič upravnik kliničnih bolnišnic v Ljubljani, je julija 1972 v dogovoru z Udbo omogočil ozvočenje bolniške sobe, kjer je ležal nekdanji načelnik Udbe Miloš Ogrizek. Lepa kariera – ni kaj! No, šele ko sem bral Padle maske Zdenka Roterja, sem ugotovil, da je bil Mačkov kader. Ja, saj vemo, jabolko ne pade daleč od drevesa!

Zemljarič je pred časom v intervjuju za Mladino zatrdil, da ne on in ne slovenska Služba državne varnosti nimata nič z uboji, da sam nima nič niti z ubojem Nikice Martinovića leta 1975 ...

Poglejte, slovenska Udba v planskem dokumentu za leto 1975 predvideva paraliziranje Pliberškega voda (vodil ga je Nikica Martinović), ki je pri Pliberku vsako leto prirejal komemoracije kot spomin na pliberško tragedijo (množični povojni pomor Hrvatov). Obstaja na stotine strani o Udbinem sledenju Martinovića v Avstriji. Domnevni likvidator Milan Dorić (kodno Hanzi) je od Udbe neprestano dobival orožje. Na koncu celo škorpijona! Hanzi je imel lažni potni list, šofersko izkaznico, osebno izkaznico, neprestano je dobival denar od Udbe, Leljak je izračunal da več kot milijon mark. To je treba danes množiti z večkratnikom! Hanzi je nastavil bombo v neko nemško pivnico, kjer je bila množica ljudi, a na srečo bomba ni eksplodirala, itd., itd. V medijih danes Hanzi nastopa kot mati Terezija, a resnica je drugačna. Dokumentirati je mogoče, da je slovenska Udba pomagala (prek svojega sodelavca Hanzija) pri neuspelem političnem umoru Nikole Štedula oktobra 1988 na Škotskem. In sedaj naj verjamemo na besedo, da slovenska Udba oz. njen takratni načelnik nima nič z umorom Martinovića leta 1975? Jaz ga sicer ne obtožujem, ker ne obtožujem po indicih, a vendarle menim, da je slovenska oz. takrat »Zemljaričeva« Udba zakrivila Martinovićev umor.

Na predstavitvi knjige ste opozorili, da se čudite, da pri Zemljariču policija še ni opravila nikakršnih hišnih preiskav v zvezi z odkritji, ki ga močno bremenijo...

Tudi ko so Janeza Zemljariča v Mladini vprašali o Stjepanu Crnogorcu, je dejal, da takrat še ni bil v Udbi (to je točno), nato pa vendarle obširno govori o njem in »proda« celo kapitalno dezinformacijo, da je Stjepanova skupina hotela zastrupiti ljubljanski vodovod. Poleg tega je novinarjem poslal najmanj, kolikor se spomnim, en dokument o HRB. Naša policija neprestano opravlja hišne preiskave, pri Zemljariču pa gre celo za sum umora, zato bi človek resnično pričakoval, ker Zemljarič očitno razpolaga z neznano dokumentacijo (tega o zastrupitvi ljubljanskega vodovoda v dokumentih o Raduši v Arhivu RS ni!), da bo sprožila najmanj hišno preiskavo. Morda jo je, pa ne vemo, čeprav dvomim, da to ne bi prišlo v javnost.

Kako pa gledate na trditve nekdanjih udbovcev, da so pač delovali v skladu s takratno zakonodajo, v skladu s takratno ustavo?

Pa naj pokažejo, kje je bilo po takratni ustavi in zakonih dovoljeno ugrabljati ljudi v tujini, metati bombe v zamejstvu in drugod po tujini ter izvrševati državne zunajsodne umore doma in na tujem! Jugoslavija je bila mednarodno priznana država in je imela vse zakonite možnosti zahtevati izročitev npr. Bate Todorovića ali Stjepana Crnogorca. Toda ker niso imeli dokazov o njuni krivdi, se jim je ta pot očitno zdela negotova in zamudna. Stjepan Crnogorac bi v Avstriji za svoje članstvo v ilegalni Hrvaški revolucionarni bratovščini dobil nekajmesečno zaporno kazen pogojno za tri leta! Toliko so namreč leta 1975 dobili njegovi prijatelji (študentje) iz HRB na salzburškem sodišču. In v Jugoslaviji? Najprej ugrabitev v Salzburgu in nato zavraten umor (najverjetneje v Ljubljani). Kakšna lopovska država je bila nekdanja in propadla Juga!

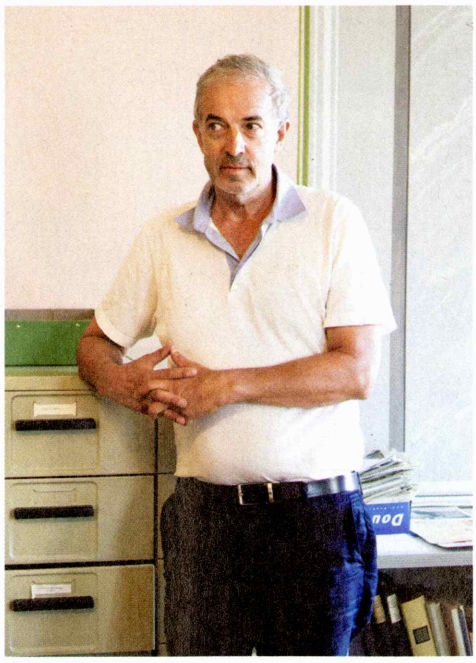
V zadnjih letih ste res veliko časa preživeli v arhivih in dodobra razgalili delovanje nekdanje Službe državne varnosti oziroma Udbe. Kako pa gledate na Josipa Broza Tita, ki je bil v bistvu vrhovni šef Udbe?

Zanimivo ga je na neki način primerjati s feniksovci. Tudi Tito je bil diverzant (spomnimo se bombaškega procesa leta 1928 v Zagrebu), in če bi namesto Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev takrat vladal njegov režim, bi mu oddrobili glavo. Ampak hrvaški emigranti so za mnoge Slovence teroristi, Tito pa veliki državnik, ki pa si je, kot je splošno znano, utrdil oblast prav z množičnimi povojnimi državnimi pomori, z nepredstavljivim državnim terorjem torej! Neki zahodni novinar je ob akciji Feniks zapisal, da Tita sedaj tolčejo z njegovim lastnim orožjem – s terorjem namreč! No, zame feniksovci niso bili teroristi, čeprav je uporaba nasilja v po- ▶

litične namene zelo delikatna tema in je ne morem obdelati v enem samem odgovoru. Pri Feniksu je šlo za cilj, ki so ga Hrvatje (in tudi Slovenci) dosegli, prav tako tudi z uporabo orožja 20 let pozneje, in s tega vidika gre (tako kot pri Janezu Topliški) za prvoborce demokracije in samostojne države. In da končam s Titom: čim bolj bo njegov režim tonil v zgodovino, bolj bo prevladovalo prepričanje, da je šlo za zločinski sistem, ki ga je treba preučevati predvsem zato, da se ne bi nikdar več ponovil.

Arhiv RS je začel objavljati nekatere udbovske arhivske vsebine, med njimi »Evidenco dosjejev nadzorovanih oseb«. Vi ste to javno napadli oz. ob tem protestirali. Zakaj?

Ker sem že ob bežnem pregledovanju tega spiska »nadzorovanih« oseb naletel poleg velikih in znanih žrtev Udbe tudi na udbovske sodelavce, ovaduhe torej, ki so te žrtve zalezovali in o njih marljivo poročali slovenski tajni politični policiji. In naši časopisi so začeli intervjuvati tako nadzorovance kot nadzorovalce in jih tako metali v isti koš. Jaz se že leta trudim napraviti razliko oz. poleg žrtev najti tudi imena njihovih krvnikov, rabljev (tako režimcev nasploh ter posebej udbovcev in tudi njihovih sodelavcev), sedaj pa se je to vse skupaj s tako neposrečeno objavo izenačilo. V naslovu arhivske objave te evidence bi moralo pisati samo »Evidenca dosjejev oseb«, pa še to bi morda koga zavedlo, da bi mislil, da gre samo za žrtve režima. Tudi v arhivski škatli, kjer sta dve knjigi teh evidenc in fotografski filmi teh evidenc, nisem nikjer zasledil, da gre za »Evidenco dosjejev nadzorovanih oseb«. Res je sicer, da so pogosto nadzorovanci postali sodelavci in da je Udba večinoma tudi preverjala svoje ovaduhe (ni jim povsem zaupala), toda kako lahko npr. enačimo Jožeta Javorška (v tej evidenci s št. dosjeja 14528) z Edvardom Kocbekom (št. dosjeja 584). Napisal sem debelo knjigo o Kocbeku in njegovem dosjeju št. 584 ter v njej zelo natančno in na široko razkrinkal Javorška kot udbovskega špiclja (kodno ime Piette), ki je za denar ovajal Kocbeka in si celo na debelo izmišljal – očitno je bil plačan na stran ovaduških poročil –, kaj vse Edvard Kocbek slabega počenja proti režimu. Napisal je največ poročil od stotnije ovaduhov, ki so od leta 1944 obkrožali Kocbeka. In tako imamo na eni strani v tej tako imenovani Evidenci dosjejev nadzorovanih oseb poleg mnogih drugih podobnih zgodb Edvarda Kocbeka (najbolj spremljanega Slovenca v propadlem slovenskem udbovskem režimu) in njegovega največjega udbovskega zalezovalca, pisatelja Jožeta Javorška, in to na isti ter danes hvalevredni »nadzorovani« ravni! Take interpretacije ne bom dopustil in jo bom podrobneje osmešil v knjigi Slovenija – dežela Udbe. Ampak škoda, in to velika, je

bila že narejena in vse skupaj je bil nov močan pljunek v obraz številnim žrtvam prejšnjega propadlega socialističnega režima. Ali nam morajo res nekateri v Sloveniji desetletja po naši plebiscitarni zavrnitvi Tita in Udbe zopet servirati tako Tita po Titu kot Udbo po Udbi?

Ste med tistimi strokovnjaki, ki so opozorili na spornost sprejete novele zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. Ste tudi med prvimi podpisanimi za referendum o arhivski noveli. Po vašem mnenju se bo s t. i. anonimizacijo dostop do dokumentov tehnično in časovno zelo zavlekel.

Da, zakonsko zapovedana anonomizacija (dejansko počrnjevanje) nekaterih občutljivih osebnih podatkov bo tehnično zelo obremenila hitro in učinkovito preiskovanje dokumentov prejšnjega, propadlega režima. Tudi pogoji, pod katerimi bo lahko arhivska komisija sedaj, če bo novela obveljala, dovolila vpogled brez zamudnega počrnjevanja, so se nerazumno zaostrili, kar še najbolj kaže skriti namen pripravljavcev sprememb zakona. Tu mislim predvsem na glavnega zagovornika arhivske novele, odstopljenega ministra Uroša Grilca. Moti me tudi pišmeuhovski odnos predsednice vlade v odstopu do tega vprašanja. Tisti namreč, ki mislijo, in teh ni malo, da je to udbovsko ter nasploh vprašanje raziskovanja in razgaljanja prejšnjega, propadlega slovenskega režima nepotrebno zapravljanje časa, energije in sredstev, pa naj se ne čudijo, če se bodo prav zaradi njihovega podcenjevanja tega vprašanja nekoč oni (ali potomci) in mi z njimi zopet znašli v socializmu s človeškim obrazom skupaj z nečloveško tajno politično policijo nove socialistične elite!

Problem je torej t. i. anonimizacija, ki pomeni, da v primeru, ko gre za osebne podatke (zdravstveno stanje, versko prepričanje, spolna usmerjenost itd.), le-ti zaradi varstva osebnih podatkov ostanejo tajni. Podporniki novele zakona zagotavljajo, da novi 65. člen zakona v bistvu odpira dostop do gradiva, ki naj prej ne bi bilo tako dostopno ...

Dobra stran novele je, da neomejeno odpira neka nova področja npr. predsedstvo SFRJ in SRS, ki jih je prejšnji zakon, ne vem zakaj, prezrl. Toda kaj lahko lačnemu človeku pomenita dve klobasi namesto ene, če je prej eno lahko v miru pojedel, sedaj pa mora lačen čakati na prvi obrok večje in zato samo formalno boljše »klobasne« ponudbe?

Se strinjate z zgodovinarko Tamaro Griesser Pečar, ki pravi, da je anonimizacija dokumentov njihovo cenzuriranje, kar pomeni, da izgubijo verodostojnost?

Da, in še več. Problem je namreč tudi v tem, da je Udba zelo rada žrtve sledila tudi na občutljivo osebno področje, ker jih je lahko na ta način laže izsiljevala in tudi prisilila k sodelovanju. Če je to počrnjeno, potem ne vemo npr., zakaj se je nekdo odločil za ovaduštvo, in mu lahko naredimo veliko krivico, ko ga brez pridržka obsojamo za tako početje.

Ali drži, da se s t. i. anonimizacijo oziroma cenzuro dokumentov izenačijo žrtve in rablji?

Prejšnji zakon je ščitil občutljive osebne podatke samo žrtev in ne tudi funkcionarjev oz. sodelavcev Udbe oz. režima kot celote. Sedaj je to zabrisano. Ampak moram reči, da simbolnega razlikovanja ni dobro delati tako, da imaš v demokratični družbi dvojne kriterije za državljane. Bolje je krvnike ali soditi ali pa vsaj javno razkrivati njihove umazane rabote, pa ne zato, da bi se maščevali, ampak zato, da bi žrtve (in njihovi potomci) dobile zadoščenje, in zato, da bi na ta način vsaj poskušali ne ponavljati napak iz zgodovine. Morda bi ob tem pripomnil, da vse trajanje »Janševega« arhivskega zakona iz leta 2006 (sedaj že osem let) niti ena žrtev ni protestirala zaradi javnega razgaljanja občutljivih osebnih podatkov. Mene je sicer tožil Ferdinand Urbančič, ker sem ga razgalil kot udbovskega špiclja, toda on ni bil niti žrtev niti to, da je bil ovaduh, ni bil (in ni niti po noveli) občutljiv osebni podatek!

Pred nami je referendum o arhivski noveli. Zakaj je po vašem mnenju ob vsem povedanem treba glasovati proti?

Zato, ker novela ne gre v pravo smer, je korak v napačno smer. Morali bi se zgledovati po najboljšem, to je češkem vzorcu, kjer imamo popolno in z ničimer omejeno odprtost. Zdi se mi, da države, ki znajo dobro opraviti s svojo temno platjo zgodovine, nekako bolje shajajo s sedanjostjo in imajo tudi svetlejšo prihodnost. D